

I congrés sobre la situació de la dona als petits països europeus

Pilar Triquell
Presidenta de l'Associació de Dones d'Andorra

Excel·lències, Senyores i Senyors,

Amb caràcter previ, voldria fer una breu referència al país que represento, i en el qual està tenint lloc, aquest I Congrés sobre la situació de la dona als petits Estats d'Europa.

El Principat d'Andorra és un petit Estat de 468 km² amb un territori muntanyós, molt accidentat, amb valls fluvials estretes. La situació d'Andorra és a la vessant més enlairada dels Pirineus, entre França i Espanya.

Respecte a la història podríem mencionar que l'ocupació d'aquestes Valls és molt antiga: hi ha vestigis que es remunten a 11000 anys abans de Crist, i també de totes les altres èpoques posteriors. Un document escrit de l'any 843 indica que l'Emperador dels Francs, Carles el calb, dona les Valls Andorranes a un fidel seu, Sunifred, Comte d'Urgell. Els comtes d'Urgell donaren Andorra als Bisbes d'Urgell. Una guerra entre els Bisbes d'Urgell i els Comtes de Foix pel control del territori andorrà acabà l'any 1278 amb un pacte de pau, anomenat Pariatges que instaurà el sistema institucional del Co-senyoriu o Co-Principat. Amb el pas dels temps el Bisbe d'Urgell continua detenint el Coprincipat i els poders del comte de Foix van passar a la corona francesa, i després al President de la República Francesa. El Coprincipat s'ha revelat com una sàvia fórmula d'equilibri que ha permès durant 7 segles la pervivència d'Andorra, la qual ha vist la seva singularitat respectada pels Estats veïns i ha pogut viure al marge de lluites i guerres aprofitant el seu aïllament.

Actualment, el país compta amb 70.000 habitants, aproximadament. Cal remarcar que la Població durant els darrers 50 anys ha experimentat un creixement important, fruit, principalment, de la immigració, sobretot com Espanya, França i Portugal. Podem dir que aquesta forta immigració es configura com un tret destacat del país, que ha donat lloc a un fenomen curiós i gairebé únic en el món: i és que la població nacional es troba en una minoria ja un 66% de la població que resideix a Andorra és estrangera. Els espanyols representen un 43.7% de la població, els portuguesos un 10,7%, els francesos un 6.8% i les altres nacionalitats un 6.7%.

L'estructura educativa andorrana és certament original, doncs, conviuen 3 sistemes educatius: l'ensenyament andorrà, l'ensenyament espanyol (laic i confessional) i l'ensenyament francès. Les escoles del país són gratuïtes, exceptuant-ne una de privada, i l'escolarització és obligatòria dels 6 als 16 anys.

Respecte a l'economia, és important destacar que fins a principis del segle XX, Andorra tenia una economia de subsistència, basada en l'agricultura i en la ramaderia. Durant els anys 50, Andorra experimenta un important creixement gràcies al comerç i al turisme. Al mateix temps, la pràctica dels esports d'hivern pren protagonisme i Andorra esdevé un dels centres importants en la pràctica d'aquests esports, amb 7 estacions d'esquí que tenen unes instal·lacions modernes i molt competitives. Un 73% de la població assalariada treballa avui en serveis.

En l'actualitat, l'economia andorrana es basa principalment en els serveis, el turisme, el comerç i el sector financer. El turisme és l'activitat que genera més riquesa. A Andorra hi ha més de 22000 places hoteleres i rebem aproximadament uns 12 milions de visitants l'any.

Pel que fa a l'estructura política, voldria destacar, breument que el règim polític d'Andorra és el d'un Coprincipat parlamentari. Al país hi ha 2 coprínceps, que són els caps d'Estat i assumeixen la representació més alta del país, en nom del poble andorrà que és sobirà.

El consell general, compostat per 28 membres, representa el poble andorrà i exerceix la potestat legislativa.

El Govern es compon pel Cap de Govern que dirigeix la política nacional i internacional i que nomena els seus ministres. El govern exerceix la potestat reglamentària.

El territori andorrà es divideix administrativament en 7 parròquies, els comuns són els òrgans de representació i administració de les parròquies.

Un moment clau a nivell polític, històric i jurídic va ser l'aprovació de la Constitució d'Andorra l'any 1993 ja que es va adequar l'estructura institucional a les noves circumstàncies que suposava l'evolució de l'entorn geogràfic i socio-cultural. Andorra es va dotar de tots els mecanismes que permeten la seguretat jurídica en l'exercici dels drets fonamentals de la persona que, si bé sempre havien estat presents en el tarannà de la societat andorrana, necessitaven una regulació més ampla.

Així, principis com la no discriminació per raó de sexe, o bé la igualtat de tots els ciutadans, homes i dones, davant la llei, quedaven recollits i protegits per una constitució aprovada pel poble andorrà que es configurava com a norma suprema de l'ordenament jurídic.

Posteriorment, el Principat d'Andorra s'ha adherit a convenis internacionals de protecció dels drets humans, com per exemple, la "Convenció per a la salvaguarda dels drets humans i de les llibertats fonamentals" de data 4 de novembre de 1950; o bé el "Conveni sobre l'eliminació de tot tipus de discriminació envers la dona" de data 18 de desembre de 1979 que va entrar en vigor a Andorra el 14 de febrer de 1997, entre molts altres. Cal destacar que Andorra elaborà el 19 de novembre del 2002 un Protocol sobre la violència domèstica, amb la participació dels diferents agents socials, Institucions i Ministeris del Govern d'Andorra.

La situació actual de la dona a Andorra es caracteritza pel fet que tant els homes com les dones, segons l'ordenament jurídic, són iguals davant la llei. La dona va tenir dret de vot l'any 1970 i fins l'any 1973 no va tenir el dret de ser elegida. Avui dia, les dones gaudeixen de la capacitat jurídica i d'obrar en les mateixes condicions que els homes, però, en la vida quotidiana, aquesta igualtat es va guanyant amb el temps i amb la sensibilització. Per això, les associacions de dones del país lluitem per aquesta igualtat de drets.

És cert que, la dona en els darrers anys, s'ha anat integrant en tots els àmbits polítics, en la vida econòmica i social. Però cal fer molt més.

No hi ha documentació, ni estudis, ni xifres objectives, que puguin provar que les desigualtats entre els homes i les dones a Andorra no han desaparegut. Per això l'any 2001 l'Associació de Dones d'Andorra, entitat que presideixo, i que es va crear al 1994, va encomanar a Francesc Camp, *Investigació de Marketing*, la realització d'un estudi sobre "la situació de la dona al Principat d'Andorra en els àmbits laborals, familiar i social". Les conclusions d'aquest estudi van ser que algunes desigualtats entre els homes i les dones encara existeixen ja que "la presència de les dones en certs sectors és molt minsa", "les dones realitzen, en general, feines menys qualificades", "el pes de les decisions importants d'una empresa recau fonamentalment en els homes", "la dona cobra un salari un 32% inferior al de l'Home", etc.

Seria molt extens tractar amb rigor tots els aspectes que va analitzar aquest estudi i les conclusions a les quals va arribar, per aquest motiu, hem preferit centrar la nostra exposició en la situació de les famílies monoparentals.

Arrel de l'estudi de l'ADA es va detectar un grup de dones amb unes càrregues familiars elevades i amb unes condicions laborals difícils. I dins d'aquest grup, tenien un pes important les dones en situació de família monoparental. Per aquest motiu l'ADA, va decidir donar continuïtat al primer treball, encarregant una segona fase en la que s'analitzés de forma detallada el grup de dones "monoparentals".

El treball de camp es va efectuar en tres setmanes, entre el 4 de desembre de 2000 i el 15 de gener de 2001.

Les dones objecte d'estudi presenten les següents característiques sociodemogràfiques:

- Són dones de mitjana edat (39.5 anys de mitjana) que estan, principalment, separades o divorciades (62%). El 80 % de les dones es troben en aquesta situació, perquè han trencat una relació de parella estable. El 12% s'hi troben per la mort del marit/company, i el 8% no han viscut mai en parella.
- Tenen un nivell d'estudis mitjà o baix.
- Treballen per compte d'altri, majoritàriament en l'empresa privada.
- La majoria de dones no han nascut a Andorra (87%), tot i que ja porten molts anys residint al país (19.8 anys de mitjana).

Les dones amb més risc, en comparació amb les dones amb menys risc:

- Venen més d'una cohabitació.
- Són dones més joves.
- Tenen un nivell d'estudis baix.
- Treballen realitzant feines domèstiques, i treballen menys per compte propi i per l'administració pública.

En relació amb la composició de la llar, les dones en situació monoparental amb ingressos baixos o mitjans:

- Viuen soles amb **un fill** (42%) o **dos fills** (30%).
- El 13% tenen algun fill que no viu a casa. Es tracta, principalment, de fills majors d'edat que ja treballen i s'han independitzat,
- Tenen una proporció baixa de fills entre 0 i 2 anys (7%). D'altra banda, el 37% de les dones no tenen altres familiars que estiguin vivint a Andorra. I entre les que sí en tenen, el 65% sap del cert que poden recórrer a ells en cas de necessitat.

La relació actual d'aquestes dones amb el pare dels seus fills, ja sigui relació entre mare i pare, o entre fills i pare, no és satisfactòria. En aquest sentit:

- El 28% de les dones no mantenen cap tipus de relació amb el pare, degut, en part a què el pare ja no viu a Andorra,
- El 58% sí que mantenen algun contacte amb el pare, tot i que les relacions no són, en línies generals, gaire bones, especialment les relacions entre el pare i la mare. Només el 20% de les dones que mantenen algun contacte amb el pare manifesta que les relacions amb l'exparella són molt bones o bones. Les dones es queixen de la poca ajuda que reben de la seva exparella: el 59% de les dones consideren que el pare contribueix poc o gens al manteniment econòmic del fill, el 78% diu que el pare contribueix poc o gens a l'educació dels fills i el 54% declara que el pare compleix poc o gens el règim de visites.

En relació amb la salut de família:

- Totes les dones en situació monoparental amb ingressos baixos o mitjans tenen algun membre de la seva llar donat d'alta a la CASS, i en la majoria dels casos acostumen a ser elles les assegurades. Però només el 25% tenen alguna assegurança mèdica privada i, tant sols un 9% tenen algun pla d'estalvi o jubilació privat.
- Tenen cura de la salut dels seus fills. El 90% de les dones que tenen fills menors de 13 anys els porten a revisions pediàtriques anuals.
- Cal destacar que, gairebé un terç de les dones tenen algun fill amb problemes de rendiment escolar.
- També tenen cura de la seva pròpia salut, ja que el 62% es fa revisions ginecològiques una vegada a l'any i el 17% més d'una vegada.

- Entre les que han mantingut relacions sexuals durant l'últim any, la majoria han utilitzat algun mètode anticonceptiu o preventiu, i els mètodes més utilitzats són la píndola (el 53%) i el preservatiu (el 43%).

D'altra banda, cal analitzar qui té cura dels fills de les dones monoparentals:

La situació en què es troben aquestes dones, les obliga a limitar els moments en què podem gaudir dels seus fills. S'observa que, a mesura que el nen es va fent gran, el paper de la mare es va diluint i el fill va agafant autonomia, i s'espavila sol cada cop més. Per exemple, en el grup de 8 a 12 anys, el 20% de les mares declaren que els fills es fan l'esmorzar i el 48% que s'espavilen sols per anar i tornar de l'escola, i en el grup de 13 a 16 anys, el 23% de les mares manifesten que els seus fills es fan el sopar i el 59% que els fills s'espavilen sols durant les vacances escolars.

Les mares recorren a les guarderies quan els seus fills són més petits, i compten amb l'ajuda dels avis fins que els seus fills tenen 12 anys. Les activitats organitzades (ja sigui per un comú, un esplai, una acadèmia....) són molt utilitzades pels nens d'entre 8 i 12 anys. El pare només intervé, en la cura dels fills, en els períodes de vacances o quan els nens són petits (de 3 a 7 anys).

En relació a la separació de les dones en aquesta situació cal remarcar que:

- Els motius pel qual s'han separat són molt variats. El principal és la infidelitat. Tot i que també hi juguen un paper destacat la dificultat de convivència, la manca de comprensió, la poca dedicació a la parella, els maltractaments psicològics, la manca de comunicació, els problemes amb les drogues, l'alcohol o el joc, i els maltractaments físics.
 - 4 de cada 10 dones van acudir a algun organisme públic o associació per rebre informació o algun tipus de suports quan es van separar. El Govern/Ministeri de salut i Benestar és l'organisme al que van acudir més. Les que no van acudir a cap organisme ho van fer, principalment, perquè consideraven que no era necessari i perquè no sabien que existís i no sabien on anar.
 - El 71% de les dones que han viscut en parella, es van trobar en una situació econòmica precària just en el moment de trencar-se la relació, perquè tenien un sou menor (30%) i perquè la seva parella no els hi va deixar res (23%). Gairebé un terç de les dones que van tenir problemes econòmics en el moment de trencar-se la relació encara avui no han pogut solucionar-los.

Cal destacar que, per la dona , apareixen problemes econòmics des de que viu en situació monoparental:

- El 53% de les dones declaren que els ha faltat alguna vegada diners després de la separació o de la mort del company i que per a la majoria d'aquestes, els problemes de diners s'han produït en els últims 6 mesos (83%).
 - Globalment, 3 de cada 4 dones han patit problemes econòmics, ja sigui en el moment del trencament de la relació o després.
 - Les mesures principals que van adoptar aquestes dones per resoldre aquests problemes van ser demanar ajuda a familiars o amics i demanar ajuda a organismes públics.

També hem de fer esment del fet que les condicions laborals de les dones en situació monoparental amb ingressos baixos o mitjans es poden considerar precàries:

- Treballen, principalment, en els sectors comerç (33%), serveis (23%) i hosteleria (19%).
 - No ocupen càrrecs de responsabilitat dins d'empreses.

- Treballen 8.3 hores al dia, de mitjana. Però, el 30% treballen més de 8 hores al dia, i el 49% treballen 45 hores o més a la setmana. Tant sols la meitat fan festa en cap de setmana.
- Aquestes condicions de treball provoquen que el 33% de les dones manifestin que els hi és bastant o molt difícil combinar feina i família. Cobren 894.90 Euros al mes, de mitjana però, el 37% cobren menys de 841 Euros.

Les dones en situació monoparental amb uns ingressos baixos o mitjans van començar a treballar de molt joves. El 60% encara no tenien 18 anys. A Andorra han treballat a 4 empreses i fa 5.6 anys que treballen en l'empresa actual. L'última vegada que van canviar d'empresa ho van fer, bàsicament, com una opció personal. És a dir, van canviar per una millora personal i professional, per comoditat personal i per motius familiars. El 54% no han seguit cap formació posterior als estudis principals. A més, el coneixement que tenen dels seus drets laborals és baix.

En relació al poder adquisitiu, cal notar que:

El poder adquisitiu de la llar és un dels factors més determinants de les condicions de vida d'una família.

- Si bé la majoria de llars disposen d'uns equipaments mínims, els ingressos de la llar són baixos i tot just fan front a les despeses bàsiques (lloguer, alimentació...).
- La principal font d'ingrés a la llar és el salari de la mare (97%), que aporta de mitjana 894,90 Euros. Les altres fonts d'ingressos s'eleven, de mitjana, a 251 Euros. Les altres dues aportacions principals són la pensió del pare pels fills (39%) i la beca de menjador escolar (35%). Així, la família depèn quasi exclusivament del salari de la mare. Si per qualsevol motiu la mare deixés d'ingressar el seu salari, la situació econòmica de la família es deterioraria ràpidament.
- Quan el pare contribueix al manteniment econòmic dels fills, de mitjana, aporta 297 Euros i la beca de menjador escolar puja a 74 Euros.
- La majoria de les dones tot just fan front a les despeses bàsiques de la llar (70%) i el 20% declaren que amb els ingressos que tenen no fan front a les despeses bàsiques.
- Viuen principalment, en pisos de lloguer (82%). Només el 14% té un habitatge de propietat.

Cal remarcar també que, com hem apreciat, els maltractaments són un dels principals motius que condueixen a la separació de les dones que ulteriorment es retroben en situació monoparental:

- El 45% de les dones en situació monoparental consideren que han rebut algun tipus de maltractament ja sigui físic o psíquic.
- El principal maltractament que declaren haver rebut són crits i mal ambient constant seguit per algun maltractament físic, o també crits i mal ambient esporàdic i pallisses habituals.
- El 38% van denunciar al seu agressor a la policia o a la Batllia.

Vistes les dades que els he donat sobre les famílies monoparentals, m'agradaria fer ara unes consideracions finals:

La informació presentada fins aquí ha permès definir un perfil detallat de les dones en situació monoparental amb uns ingressos baixos o mitjans. Qualsevol dels aspectes analitzats, tant referents a l'àmbit familiar com laboral, han posat de manifest la situació de dificultat permanent en la que han viscut i viuen aquestes dones.

Pel que fa a les dificultats passades, voldria remarcar d'una banda que, per les dones en situació monoparental:

- Gairebé la meitat consideren que han rebut algun tipus de maltractament, ja sigui físic o psíquic.

- En el moment de separar-se es van haver de fer càrrec de nens molt petits i una quarta part tenien algun fill que va haver de sotmetre's a algun tractament psicològic com a conseqüència d'aquesta separació.
- Es van trobar en una situació econòmica precària just en el moment de trencar-se la relació, però també després.

D'altra banda, pel que fa a les dificultats que tenen aquestes dones quan ja es troben en situació monoparental, voldria notar que:

- Treballen en sectors considerats més durs o precaris com el comerç o l'hosteleria i en feines poc qualificades. Fan moltes hores a la setmana i poca festa en cap de setmana.
- El 83% de les dones han patit problemes econòmics, els han patit en els darrers 6 mesos, provocats pel baix nivell d'ingressos de la llar.
- El pare contribueix poc al manteniment econòmic dels fills (només el 39% de les dones reben alguna aportació econòmica per part del pare), i tampoc contribueix gaire en l'educació dels fills.
- Els fills també es ressenten de la intensa activitat laboral de la mare, atès que, ja des dels 8 anys, molts s'ha d'espavilar sols en la seva vida quotidiana, el que pot provocar sèries mancances en la seva educació.
- El fet que els ingressos de la llar depenguin gairebé exclusivament de la mare, podria complicar la situació de la família si, per algun motiu (malaltia, acomiadament, etc), aquesta hagués d'aturar la seva activitat laboral. D'alta banda, cal assenyalar, que un canvi en la tendència de creixement econòmic que viu Andorra repercutiria directament en aquest col·lectiu, que al treballar en feines poc qualificades, podria ser un dels primers en veure's afectat per decisions d'acomiadament dins les empreses. Del conjunt de dones analitzades, un 37% presentarien un risc més elevat de trobar-se en una situació crítica, és a dir, serien més vulnerables a canvis que es podrien produir en el seu entorn més immediat.

L'associació de dones d'Andorra (ADA), en base a la informació que els he presentat, reivindica doncs les mesures següents:

Cal aprofundir la reflexió sobre la cobertura social existent:

Per les dones més necessitades la cobertura de les despeses mèdiques hauria de ser total, si més no la dels fills. Caldria un major cobertura odontològica, una cobertura per si és necessària assistència psicològica i una cobertura per si es perd la feina, i també millors pensions de viduïtat i d'orfandat. To això hauria de fer l'objecte d'estudi de cara a la nova llei de la CASS.

Cal cercar de fer cada cop més àgil el funcionament de la Batllia:

Els tràmits de separació, de demanda de custòdia dels fills i de reclamació de pensió econòmica pels fills, haurien de ser més ràpids.

S'hauria d'afavorir les condicions laborals de les dones:

La llei laboral hauria de promoure els temps parcials i els horaris flexibles que els hi permeti fer compatible el treball amb la família. Necessitem més guarderies o mainaderes assequibles per a les dones necessitades i amb uns horaris més ben adaptats al de les seves feines. També, tenint en compte la seva precarietat laboral i la poca base formativa que tenen, s'haurien d'implantar plans de formació i reciclatge professional que els permetés millorar les seves condicions de treball.

Finalment, cal que el codi penal tingui en compte la situació d'aquestes dones, i particularment, que contempli l'allunyament dels agressors en cas de maltractaments, permetent a la mare dels fills quedar-se amb el pis.

Excel·lències, Senyores i Senyors,

Amb aquesta presentació, es he volgut donar alguns elements sobre l'evolució històrica, política i social d'Andorra, així com sobre els avenços que hem fet els darrers anys en la situació de la dona, i els reptes que ens queden per assolir, particularment en relació amb les famílies monoparentals. Estic segura que aquest congrés, on totes ens enriqueirem amb les experiències dels altres petits Estats d'Europa, ens donarà ànims i idees per a seguir aconseguint les nostres fites per a les dones dels nostres països respectius.

Moltes gràcies.